

Poona Oriental Series No. 62

श्रीगौतमसुनिप्रणीतः म. म. गंगानाथशर्मसंकलितखद्योत-
टिप्पणीयुतवात्स्यायनभाष्यान्तर्गतः

न्यायसूत्रपाठः

वाचस्पतिमिश्रकृत प्रकरणसहितश्च

GAUTAMA'S

NYĀYA SŪTRAS

*Text only as embodied in Vātsyāyana Bhāṣya and
Khadyota notes of M. M. Gangānāth Jhā
with topical arrangements of the
sūtras by Vāchaspati Misra.*

POONA
ORIENTAL BOOK

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

अथ प्रकरणसहितः न्यायसूत्रपाठः ।

प्रथमाध्यायस्यं प्रथममाह्निकम् ।

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यामभिधेयप्रयोजनसम्बन्धप्रकरणम् ॥ १ ॥

१ प्रमाणप्रमेयसंशयप्रयोजनदृष्टान्तसिद्धान्तावयवतर्कनिर्णयवाद्जल्प-
वितण्डाहेत्वाभासच्छलजातिनिग्रहस्थानानां तत्त्वज्ञानान्निःश्रेय-
साधिगमः ॥ १ ॥

२ दुःखजन्मप्रवृत्तिदोषमिध्याज्ञानानामुत्तरोत्तरापाये तदनन्तरापाया-
दपवर्गः ॥ २ ॥

अथ षड्भिः ६ सूत्रैः प्रमाणलक्षणप्रकरणम् ॥ २ ॥

३ प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दाः प्रमाणानि ॥ १ ॥

४ इन्द्रियार्थसन्निकर्षोत्पन्नं ज्ञानमव्यपदेश्यमव्यभिचारि व्यवसा-
यात्मकं प्रत्यक्षम् ॥ २ ॥

५ अथ तत्पूर्वकं त्रिविधमनुमानं पूर्ववच्छेषवत्सामान्यतो दृष्टं च ॥३॥

६ प्रसिद्धसाधर्म्यात् साध्यसाधनमुपमानम् ॥ ४ ॥

७ आप्तोपदेशः शब्दः ॥ ५ ॥

८ स द्विविधो दृष्टादृष्टार्थत्वात् ॥ ६ ॥

अथ चतुर्दशभिः १४ सूत्रैः प्रमेयलक्षणप्रकरणम् ॥ ३ ॥

९ आत्मशरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनःप्रवृत्तिदोषप्रेत्यभावफलदुःखापवर्गास्तु
प्रमेयम् ॥ १ ॥

१० इच्छाद्वेषप्रयत्नसुखदुःखज्ञानान्यात्मनो लिङ्गम् ॥ २ ॥

११ चेष्टेन्द्रियार्थाश्रयः शरीरम् ॥ ३ ॥

१२ घ्राणरसनचक्षुस्त्वक्श्रोत्राणीन्द्रियाणि भूतेभ्यः ॥ ४ ॥

- १३ पृथिव्यापस्तेजो वायुराकाशमिति भूतानि ॥ ५ ॥
 १४ गन्धरसरूपस्पर्शशब्दाः पृथिव्यादिगुणास्तदर्थाः ॥ ६ ॥
 १५ बुद्धिरूपलब्धिर्ज्ञानमित्यनर्थान्तरम् ॥ ७ ॥
 १६ युगपज्ज्ञानानुत्पत्तिर्मनसो लिङ्गम् ॥ ८ ॥
 १७ प्रवृत्तिर्वाग्बुद्धिशरीरारम्भः इति ॥ ९ ॥
 १८ प्रवर्तनालक्षणा दोषाः ॥ १० ॥
 १९ पुनरुत्पत्तिः प्रेत्यभावः ॥ ११ ॥
 २० प्रवृत्तिदोषजनितोऽर्थः फलम् ॥ १२ ॥
 २१ बाधनालक्षणं दुःखम् ॥ १३ ॥
 २२ तदत्यन्तविमोक्षोऽपवर्गः ॥ १४ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैर्न्यायपूर्वाङ्गलक्षणप्रकरणम् ॥ ४ ॥

- २३ समानानेकधर्मोपपत्तेर्विप्रतिपत्तेरुपलब्ध्यनुपलब्ध्यव्यवस्थातश्च
 विशेषापेक्षो विमर्षः संशयः ॥ १ ॥
 २४ यमर्थमधिकृत्य प्रवर्तते तत्प्रयोजनम् ॥ २ ॥
 २५ लौकिकपरीक्षकाणां यस्मिन्नर्थे बुद्धिसाम्यं स दृष्टान्तः ॥ ३ ॥

अथ षड्भिः ६ सूत्रैर्न्यायाश्रयसिद्धान्तलक्षणप्रकरणम् ॥ ५ ॥

- २६ तन्त्राधिकरणाभ्युपगमसंस्थितिः सिद्धान्तः ॥ १ ॥
 २७ स चतुर्विधः सर्वतन्त्रप्रतितन्त्राधिकरणाभ्युपगमसंस्थित्यर्थान्तर-
 भावात् ॥ २ ॥
 २८ सर्वतन्त्राविरुद्धस्तन्त्रेऽधिकृतोऽर्थः सर्वतन्त्रसिद्धान्तः ॥ ३ ॥
 २९ समानतन्त्रसिद्धः परतन्त्रासिद्धः प्रतितन्त्रसिद्धान्तः ॥ ४ ॥
 ३० यत्सिद्धावन्यप्रकरणासिद्धिः सोऽधिकरणसिद्धान्तः ॥ ५ ॥
 ३१ अपरीक्षिताभ्युपगमात् तद्विशेषपरीक्षणमभ्युपगमसिद्धान्तः ॥ ६ ॥

अथाष्टभिः ८ सूत्रैर्न्यायप्रकरणम् ॥ ६ ॥

३२ प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनान्यवयवाः ॥ १ ॥

३३ साध्यनिर्देशः प्रतिज्ञा ॥ २ ॥

३४ उदाहरणसाधर्म्यात् साध्यसाधनं हेतुः ॥ ३ ॥

३५ तथा वैधर्म्यात् ॥ ४ ॥

३६ साध्यसाधर्म्यात् तद्धर्मभावी दृष्टान्त उदाहरणम् ॥ ५ ॥

३७ तद्विपर्ययाद्वा विपरीतम् ॥ ६ ॥

३८ उदाहरणापेक्षस्तथेत्युपसंहारो न तथेति वा साध्यस्योपनयः ॥७॥

३९ हेत्वपदेशान् प्रतिज्ञायाः पुनर्बचनं निगमनम् ॥ ८ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां न्यायोत्तराङ्गलक्षणप्रकरणम् ॥ ७ ॥

४० अविज्ञाततत्त्वेऽर्थे कारणोपपत्तितस्तत्त्वज्ञानार्थमूहस्तर्कः ॥ १ ॥

४१ विमृश्य पक्षप्रतिपक्षाभ्यामर्थावधारणं निर्णयः ॥ २ ॥

इत्येकचत्वारिंशता ४१ सूत्रैः, सप्तभिः ७ प्रकरणैः

प्रथमाध्यायस्य प्रथमाह्निकं समाप्तम् ॥

अथ प्रथमाध्यायस्य द्वितीयमाह्निकम् ।

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैः कथालक्षणप्रकरणम् ॥ १ ॥ (८)

४२ प्रमाणतर्कसाधनोपालम्भः सिद्धान्ताविरुद्धः पञ्चावयवोपपन्नः
पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहो वादः ॥ १ ॥

४३ यथोक्तोपपन्नश्छलजातिनिग्रहस्थानसाधनोपालम्भो जल्पः ॥ २ ॥

४४ स प्रतिपक्षस्थापनाहीनो वितण्डा ॥ ३ ॥

अथ षड्भिः ६ सूत्रैः हेत्वाभासलक्षणप्रकरणम् ॥ २ ॥ (९)

४५ सव्यभिचारविरुद्धप्रकरणसमसाध्यसमकालातीता हेत्वाभासाः ॥१॥

४६ अनैकान्तिकः सव्यभिचारः ॥ २ ॥

४७ सिद्धान्तमभ्युपेत्य तद्विरोधी विरुद्धः ॥ ३ ॥

४८ यस्मात् प्रकरणचिन्ता स निर्णयार्थमपदिष्टः प्रकरणसमः ॥ ४ ॥

४९ साध्याविशिष्टः साध्यत्वात् साध्यसमः ॥ ५ ॥

५० कालात्ययापदिष्टः कालातीतः ॥ ६ ॥

अथाष्टभिः ८ सूत्रैश्छललक्षणप्रकरणम् ॥ ३ ॥ (१०)

५१ वचनविघातोऽर्थविकल्पोपपत्त्या छलम् ॥ १ ॥

५२ तत् त्रिविधं वाक्छलं सामान्यच्छलमुपचारच्छलं चेति ॥ २ ॥

५३ अविशेषाभिहितेऽर्थे वक्तुरभिप्रायादर्थान्तरकल्पना वाक्छलम् ॥ ३ ॥

५४ सम्भवतोऽर्थस्यातिसामान्ययोगादसम्भूतार्थकल्पना सामान्य-
च्छलम् ॥ ४ ॥

५५ धर्मविकल्पनिर्देशेऽर्थसद्भावप्रतिषेधे उपचारच्छलम् ॥ ५ ॥

५६ वाक्छलमेवोपचारच्छलं तदविशेषात् ॥ ६ ॥

५७ न, तदर्थान्तरभावात् ॥ ७ ॥

५८ आविशेषे वा किञ्चित्साधर्म्यादेकच्छलप्रसङ्गः ॥ ८ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैः पुरुषाशक्तिलिङ्गदोषसामान्यलक्षणप्रकरणम् ॥ ४ ॥ (११)

५९ साधर्म्यवधैर्म्याभ्यां प्रत्यवस्थानं जातिः ॥ १ ॥

६० विप्रतिपत्तिरप्रतिपत्तिश्च निग्रहस्थानम् ॥ २ ॥

६१ तद्विकल्पाज्जातिनिग्रहस्थानबहुत्वम् ॥ ३ ॥

इति विंशत्या २० सूत्रैश्चतुर्भिः ४ प्रकरणैः प्रथमाध्यायस्य

द्वितीयमाह्निकं समाप्तम् ॥

समाप्तश्च प्रथमोऽध्यायः ॥

अत्र प्रकरणानि ११, सूत्राणि ६१ ॥

अथ द्वितीयाध्यायस्य, प्रथममहाह्निकम् ।

अथ सप्तभिः ७ सूत्रैः संशयपरीक्षाप्रकरणम् ॥ १ ॥ : (१२)

- ६२ समानानेकधर्माध्यवसायादन्यतरधर्माध्यवसायाद्वा न संशयः ॥ १ ॥
 ६३ विप्रतिपत्त्यव्यवस्थाध्यवसायाच्च ॥ २ ॥
 ६४ विप्रतिपत्तौ च सम्प्रतिपत्तेः ॥ ३ ॥
 ६५ अव्यवस्थात्मनि व्यवस्थितत्वान्चाव्यवस्थायाः ॥ ४ ॥
 ६६ तथाऽत्यन्तसंशयस्तद्धर्मसातत्योपपत्तेः ॥ ५ ॥
 ६७ यथोक्ताध्यवसायादेव तद्विशेषापेक्षान् संशये नासंशयो न्नात्यन्त
 संशयो वा ॥ ६ ॥
 ६८ यत्र संशयस्तत्रैवमुत्तरोत्तरप्रसङ्गः ॥ ७ ॥

अथ त्रयोदशभिः १३ सूत्रैः प्रमाणसामान्यपरीक्षाप्रकरणम् ॥ २ ॥ (१३)

- ६९ प्रत्यक्षादीनामप्रामाण्यं त्रैकाल्यासिद्धेः ॥ १ ॥
 ७० पूर्वं हि प्रमाणसिद्धौ नेन्द्रियार्थसन्निकर्षान् प्रत्यक्षोत्पत्तिः ॥ २ ॥
 ७१ पश्चात् सिद्धौ न प्रमाणेभ्यः प्रमेयसिद्धिः ॥ ३ ॥
 ७२ युगपत्सिद्धौ प्रत्यर्थनियतत्वात् क्रमवृत्तित्वाभावो बुद्धीनाम् ॥ ४ ॥
 ७३ त्रैकाल्यासिद्धेः प्रतिषेधानुपपत्तिः ॥ ५ ॥
 ७४ सर्वप्रमाणप्रतिषेधाच्च प्रतिषेधानुपपत्तिः ॥ ६ ॥
 ७५ तत्प्रामाण्ये वा न सर्वप्रमाणविप्रतिषेधः ॥ ७ ॥
 ७६ त्रैकाल्याप्रतिषेधश्च शब्दादातोद्यसिद्धिवत् तत्सिद्धेः ॥ ८ ॥
 ७७ प्रमेया च तुला प्रामाण्यवत् ॥ ९ ॥
 ७८ प्रमाणतः सिद्धेः प्रमाणानां प्रमाणान्तरसिद्धिप्रसङ्गः ॥ १० ॥
 ७९ तद्विनिवृत्तेर्वा प्रमाणसिद्धिवत् प्रमेयसिद्धिः ॥ ११ ॥
 ८० न, प्रदीपप्रकाशसिद्धिवन् तत्सिद्धेः ॥ १२ ॥
 ८१ क्वचित्तु निवृत्तिदर्शनादनिवृत्तिदर्शनाच्च क्वचिदनैकान्तः ॥ १३ ॥

अथ दशभिः १० सूत्रैः प्रत्यक्षलक्षणपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ३ ॥ (१४)

८२ प्रत्यक्षलक्षणानुपपत्तिरसमप्रवचनात् ॥ १ ॥

८३ नात्ममनसोः सन्निकर्षाभावे प्रत्यक्षोत्पत्तिः ॥ २ ॥

८४ दिग्देशकालाकाशेष्वप्येवं प्रसङ्गः ॥ ३ ॥

८५ ज्ञानलिङ्गत्वादात्मनो नानवरोधः ॥ ४ ॥

८६ तदयौगपद्यलिङ्गत्वाच्च न मनसः ॥ ५ ॥

८७ प्रत्यक्षनिमित्तत्वाच्चेन्द्रियार्थयोः सन्निकर्षस्य स्वशब्देन वचनम् ॥

८८ सुप्तव्यासक्तमनसां चेन्द्रियार्थयोः सन्निकर्षानिमित्तत्वात् ॥ ७ ॥

८९ तैश्चापदेशो ज्ञानविशेषाणाम् ॥ ८ ॥

९० व्याहृतत्वाद्हेतुः ॥ ९ ॥

९१ न, अर्थविशेषप्रावल्यात् ॥ १० ॥

अथ सप्तभिः ७ सूत्रैः प्रत्यक्षानुमानत्वपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ४ ॥ (१५)

९२ प्रत्यक्षमनुमानमेकदेशग्रहणादुपलब्धेः ॥ १ ॥

९३ न, प्रत्यक्षेण यावत्तावदप्युपलम्भात् ॥ २ ॥

९४ न चैकदेशोपलब्धिरवयविसद्भावात् ॥ ३ ॥

९५ साध्यत्वादवयविनि सन्देहः ॥ ४ ॥

९६ सर्वाग्रहणमवयव्यसिद्धेः ॥ ५ ॥

९७ धारणाकर्षणोपपत्तेश्च ॥ ६ ॥

९८ सेनावनवद्ग्रहणमिति चेन्न, अतीन्द्रियत्वाद्गूनाम् ॥ ७ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यामनुमानपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ५ ॥ (१६)

९९ रोधोपघातसादृश्येभ्यो व्यभिचारादनुमानमप्रमाणम् ॥ १ ॥

१०० न, एकदेशत्राससादृश्येभ्योऽर्थान्तरभावात् ॥ २ ॥

अथ पञ्चभिः ५ सूत्रैर्वर्तमानपरीक्षाप्रकरणम् औपोद्धातिकम् ॥ ६ ॥ (१७)

१०१ वर्तमानाभावः, पततः पतितपतितव्यकालोपपत्तेः ॥ १ ॥

१०२ तयोरप्यभावो वर्तमानाभावे, तदपेक्षत्वात् ॥ २ ॥

१०३ नातीतानागतयोरितरेतरापेक्षा सिद्धिः ॥ ३ ॥

१०४ वर्तमानाभावे सर्वाग्रहणं प्रत्यक्षानुपपत्तेः ॥ ४ ॥

१०५ कृतताकर्तव्यतोपपत्तेस्तुभयथा ग्रहणम् ॥ ५ ॥

अथ पञ्चभिः ५ सूत्रैरुपमानपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ७ ॥ (१८)

१०६ अत्यन्तप्रायैकदेशसाधर्म्यादुपमानासिद्धिः ॥ १ ॥

१०७ प्रसिद्धसाधर्म्यादुपमानसिद्धेर्यथाक्तेदोषानुपपत्तिः ॥ २ ॥

१०८ प्रत्यक्षेणाप्रत्यक्षसिद्धेः ॥ ३ ॥

१०९ नाप्रत्यक्षेणवये प्रमाणार्थमुपमानस्य पश्याम इति ॥ ४ ॥

११० तथेत्युपसंहारादुपमानसिद्धेर्नाविशेषः ॥ ५ ॥

अथ अष्टभिः ८ सूत्रैः शब्दसामान्यपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ८ ॥ (१९)

१११ शब्दोऽनुमानमर्थस्थानुपलब्धेरनुमेयत्वात् ॥ १ ॥

११२ उपलब्धेरद्विप्रवृत्तित्वात् ॥ २ ॥

११३ सम्बन्धान्च ॥ ३ ॥

११४ आप्तोपदेशसामर्थ्याच्छब्दादर्थसम्प्रत्ययः ॥ ४ ॥

११५ पूरणप्रदाहपाटनानुपपत्तेश्च सम्बन्धाभावः ॥ ५ ॥

११६ शब्दार्थव्यवस्थानादप्रतिषेधः ॥ ६ ॥

११७ न, सामयिकत्वाच्छब्दार्थसम्प्रत्ययस्य ॥ ७ ॥

११८ जातिविशेषे चानियमात् ॥ ८ ॥

अथ द्वादशभिः १२ सूत्रैः शब्दविशेषपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ९ ॥ (२०)

११९ तदप्रामाण्यमनृतव्याघातपुनरुक्तदोषेभ्यः ॥ १ ॥

१२० न कर्मकर्तृसाधनवैगुण्यात् ॥ २ ॥

- १२१ अभ्युपेत्य कालभेदे दोषत्रचनान् ॥ ३ ॥
 १२२ अनुवादोपपत्तेश्च ॥ ४ ॥
 १२३ वाक्यविभागस्य चार्थग्रहणान् ॥ ५ ॥
 १२४ विध्यर्थवादानुवादवचनविनियोगान् ॥ ६ ॥
 १२५ विधिर्विधायकः ॥ ७ ॥
 १२६ स्तुतिर्निन्दा परकृतिः पुराकल्प इत्यर्थवादः ॥ ८ ॥
 १२७ विधिविहितस्यानुवचनमनुवादः ॥ ९ ॥
 १२८ नानुवादपुनरुक्तयोर्विशेषः शब्दाभ्यासोपपत्तेः ॥ १० ॥
 १२९ शीघ्रतरगमनोपदेशवदभ्यासान्नाविशेषः ॥ ११ ॥
 १३० मन्त्रायुर्वेदप्रामाण्यवच्च तत्प्रामाण्यमाप्तप्रामाण्यान् ॥ १२ ॥
 इति नैवोत्तरषष्ठ्या ६९ सूत्रैर्नवभिः ९ प्रकरणैः द्वितीया-
 ध्यायस्याद्यमाह्निकं समाप्तम् ॥

अथ द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयमाह्निकम् ।

- अथ द्वादशभिः १२ सूत्रैः प्रमाणचतुष्टुपरीक्षाप्रकरणम् ॥ १ ॥ (२१)
 १३१ न चतुष्टुमैतिह्यार्थापत्तिसम्भवाभावप्रामाण्यात् ॥ १ ॥
 १३२ शब्द एतिह्यानर्थान्तरभावादानुमानेऽर्थापत्तिसम्भवाभावानर्थान्तर-
 भावाच्चाप्रतिषेधः ॥ २ ॥
 १३३ अर्थापत्तिरप्रमाणमनैकान्तिकत्वात् ॥ ३ ॥
 १३४ अनर्थापत्तावर्थापत्यभिमानात् ॥ ४ ॥
 १३५ प्रतिषेधाप्रामाण्यं चानैकान्तिकत्वात् ॥ ५ ॥
 १३६ तत्प्रामाण्ये वा नार्थापत्यप्रामाण्यम् ॥ ६ ॥
 १३७ नाभावप्रामाण्यं प्रमेयासिद्धेः ॥ ७ ॥
 १३८ लक्षितेष्वलक्षणलक्षितत्वादलक्षितानां तन्प्रमेयसिद्धिः ॥ ८ ॥

- १३९ असत्यर्थे नाभाव इति चेन्न, अन्यलक्षणोपपत्तेः ॥ ९ ॥
 १४० तसिद्धेरलक्षितेष्वहेतुः ॥ १० ॥
 १४१ न लक्षणावस्थितापेक्षसिद्धेः ॥ ११ ॥
 १४२ प्रागुत्पत्तेरभावोपपत्तेश्च ॥ १२ ॥
 अथ सप्तविंशत्याः २७ सूत्रैः शब्दानित्यताप्रकरणम् ॥ २ ॥ (२२)
 १४३ आदिमत्त्वादौन्द्रियकत्वात् कृतकवदुपचाराच्च ॥ १ ॥
 १४४ न घटाभावसामान्यनित्यत्वान्नित्येष्वप्यनित्यवदुपचाराच्च ॥ २ ॥
 १४५ तत्त्वभाक्तयोर्नानात्वविभागादव्यभिचारः ॥ ३ ॥
 १४६ सन्तानानुमानविशेषणान् ॥ ४ ॥
 १४७ कारणद्रव्यस्य प्रदेशशब्देनाभिधानान् ॥ ५ ॥
 १४८ प्रागुच्चारणादनुपलब्धेरावरणाद्यनुपलब्धेश्च ॥ ६ ॥
 १४९ तदनुपलब्धेरनुपलम्भादावरणोपपत्तिः ॥ ७ ॥
 १५० अनुपलम्भादप्यनुपलब्धिसद्भावाच्चावरणानुपपत्तिरनुपलम्भात् ८
 १५१ अनुपलम्भात्मकत्वादनुपलब्धेरहेतुः ॥ ९ ॥
 १५२ अस्पर्शत्वात् ॥ १० ॥
 १५३ न, कर्मानित्यत्वात् ॥ ११ ॥
 १५४ नाणुनित्यत्वात् ॥ १२ ॥
 १५५ सम्प्रदानान् ॥ १३ ॥
 १५६ तदन्तरालानुपलब्धेरहेतुः ॥ १४ ॥
 १५७ अध्यापनादप्रतिषेधः ॥ १५ ॥
 १५८ उभयोः पक्षयोरन्यतरस्याध्यापनादप्रतिषेधः ॥ १६ ॥
 १५९ अभ्यासान् ॥ १७ ॥
 १६० नान्यत्वेऽप्यभ्यासस्योपचारात् ॥ १८ ॥
 १६१ अन्यदन्यस्मादनन्यत्वादनन्यदित्यन्यताऽभावः ॥ १९ ॥
 १६२ तदभावे नास्त्यनन्यता तयोरितरेतरापेक्षसिद्धेः ॥ २० ॥

- १६३ विनाशकारणानुपलब्धेश्च ॥ २१ ॥
 १६४ अश्रवणकारणानुपलब्धेः सततश्रवणप्रसङ्गः ॥ २२ ॥
 १६५ उपलभ्यमाने चानुपलब्धेरसत्त्वादनपदेशः ॥ २३ ॥
 १६६ पाणिनिमित्तप्रश्लेषाच्छब्दाभावे नानुपलब्धिः ॥ २४ ॥
 १६७ विनाशकारणानुपलब्धेश्चावस्थाने तन्नित्यत्वप्रसङ्गः ॥ २५ ॥
 १६८ अस्पर्शत्वादप्रतिषेधः ॥ २६ ॥
 १६९ विभक्त्यन्तरोपपत्तेश्च समासे ॥ २७ ॥

अथ अष्टादशभिः १८ सूत्रैः शब्दपरिणामप्रकरणम् ॥ ३ ॥ (२३)

- १७० विकारादेशोपदेशान् संशयः ॥ १ ॥
 १७१ प्रकृतिविवृद्धौ विकारविवृद्धेः ॥ २ ॥
 १७२ न्यूनसमाधिकोपलब्धेर्विकाराणामहेतुः ॥ ३ ॥
 १७३ द्विविधस्यापि हेतोरभावादसाधनं दृष्टान्तः ॥ ४ ॥
 १७४ न, अतुल्यप्रकृतानां विकारविकल्पान् ॥ ५ ॥
 १७५ द्रव्यविकारवैषम्यवद्वर्णविकारविकल्पः ॥ ६ ॥
 १७६ न, विकारधर्मानुपपत्तेः ॥ ७ ॥
 १७७ विकारप्राप्तानामपुनरापत्तेः ॥ ८ ॥
 १७८ सुवर्णादीनां पुनरापत्तेरहेतुः ॥ ९ ॥
 १७९ न, तद्विकाराणां सुवर्णभावाव्यतिरेकान् ॥ १० ॥
 १८० नित्यत्वेऽविकारादनित्यत्वे चानवस्थानान् ॥ ११ ॥
 १८१ नित्यानामतीन्द्रियत्वान् तद्धर्मविकल्पाच्च वर्णविकाराणामप्र-
 तिषेधः ॥ १२ ॥
 १८२ अनवस्थायित्वे च वर्णोपलब्धिष्वन् तद्विकारोपपत्तिः ॥ १३ ॥
 १८३ विकारधर्मित्वे नित्यत्वाभावान् कालान्तरे विकारोपपत्तेश्चा-
 प्रतिषेधः ॥ १४ ॥
 १८४ प्रकृत्यनियमान् ॥ १५ ॥

१८५ अनियमे नियमान्नानियमः ॥ १६ ॥

१८६ नियमानियमविरोधादनियमे नियमाच्चाप्रतिषेधः ॥ १७ ॥

१८७ गुणान्तरापत्युपमर्दहासवृद्धिलेशश्लेषेभ्यस्तु विकारोपपत्तेर्वर्ण-
विकाराः ॥ १८ ॥

अथ द्वादशभिः १२ सूत्रैः शब्दशक्तिपरीक्षा [पदार्थनिरूपण]

प्रकरणम् ॥४॥

(२४)

१८८ ते विभक्त्यन्ताः पदम् ॥ १ ॥

१८९ व्यक्त्याकृतिजातिसन्निधावुपचारात् संशयः ॥ २ ॥

१९० या शब्दसमूहत्यागपरिग्रहसङ्ख्यावृद्ध्युपचयवर्णसमासानुब-
न्धानां व्यक्तावुपचाराच्चक्तिः ॥ ३ ॥

१९१ न, तदनवस्थानात् ॥ ४ ॥

१९२ सहचरणस्थानतादर्ध्ववृत्तमानधारणसामीप्ययोगसाधनाधिप-
त्येभ्यो ब्राह्मणमञ्जकटराजसक्तुचन्दनगङ्गाशाटकात्रपुरुषेष्वत-
द्भावेऽपि तदुपचारः ॥ ५ ॥

१९३ आकृतिस्तदपेक्षत्वात् सत्त्वव्यवस्थानसिद्धः ॥ ६ ॥

१९४ व्यक्त्याकृतियुक्तेऽप्यप्रसङ्गात् प्रोक्षणादीनां मृद्बक्के, जातिः ॥७॥

१९५ नाकृतिव्यक्त्यपेक्षत्वाज्जात्यभिव्यक्तेः ॥ ८ ॥

१९६ व्यक्त्याकृतिजातयस्तु पदार्थः ॥ ९ ॥

१९७ व्यक्तिगुणविशेषाश्रयो मूर्तिः ॥ १० ॥

१९८ आकृतिर्जातिलिङ्गाख्या ॥ ११ ॥

१९९ समानप्रसवात्मिका जातिः ॥ १२ ॥

इति नवोत्तरषष्ट्या ६९ सूत्रैश्चतुर्भिः ४ प्रकरणैर्द्वितीयाध्यायस्य
द्वितीयमाह्निकम् ॥

समाप्तश्च द्वितीयोऽध्यायः ॥

अत्र प्रकरणानि १३, सूत्राणि १३८ ॥

अथ तृतीयाध्यायस्य प्रथममाह्निकम् ।

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैरिन्द्रियव्यतिरिक्तात्मप्रकरणम् ॥ १ ॥ (२५)

२०० दर्शनस्पर्शनाभ्यामेकार्थग्रहणात् ॥ १ ॥

२०१ न विषयव्यवस्थानात् ॥ २ ॥

२०२ तद्व्यवस्थानादेवात्मसद्भावादप्रतिषेधः ॥ ३ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैः शरीरव्यतिरिक्तात्मप्रकरणम् ॥ २ ॥ (२६)

२०३ शरीरदाहे पातकाभावात् ॥ १ ॥

२०४ तदभावः सात्मकप्रदाहेऽपि तन्नित्यत्वात् ॥ २ ॥

२०५ न कार्याश्रयकर्तृवधात् ॥ ३ ॥

अथष्टभिः ८ सूत्रैः प्रासङ्गिकं चक्षुरद्वैतनिराकरणप्रकरणम् ॥ ३ ॥ (२७)

२०६ सव्यदृष्टस्येतरेण प्रत्यभिज्ञानात् ॥ १ ॥

२०७ नैकस्मिन्नासास्थिव्यवहिते द्वित्वाभिमानात् ॥ २ ॥

२०८ एकविनाशे द्वितीयाविनाशाशैकत्वम् ॥ ३ ॥

२०९ अवयवनाशेऽप्यवयव्युपलब्धेरहेतुः ॥ ४ ॥

२१० दृष्टान्तावरोधादप्रतिषेधः ॥ ५ ॥

२११ इन्द्रियान्तरविकारात् ॥ ६ ॥

२१२ न स्मृतेः स्मर्तव्यविषयत्वात् ॥ ७ ॥

२१३ तदात्मगुणसद्भावादप्रतिषेधः ॥ ८ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैरात्मनो मनोव्यतिरेकप्रकरणम् ॥ ४ ॥ (२८)

२१४ नात्मप्रतिपत्तिहेतूनां मनसि सम्भवात् ॥ १ ॥

२१५ ज्ञातुर्ज्ञानसाधनोपपत्तेः सञ्ज्ञाभेदमात्रम् ॥ २ ॥

२१६ नियमश्च निरनुमानः ॥ ३ ॥

अथ नवभिः ९ सूत्रैरात्मनित्यताप्रकरणम् ॥ ५ ॥ (२९)

- २१७ पूर्वाभ्यस्तस्मृत्यनुबन्धाज्जातस्य हर्षभयशोकसम्प्रतिपत्तेः ॥ १ ॥
 २१८ पद्मादिषु प्रबोधसम्मिलनविकारवन् तद्विकारः ॥ २ ॥
 २१९ न, उष्णशीतवर्षाकालनिमित्तवान् पञ्चात्मकविकाराणाम् ॥ ३ ॥
 २२० प्रेत्याहाराभ्यासकृतान् स्तन्याभिलाषात् ॥ ४ ॥
 २२१ अयसोऽयस्कान्ताभिगमनवन् तदुपसर्पणम् ॥ ५ ॥
 २२२ न, अन्यत्र प्रवृत्त्यभावात् ॥ ६ ॥
 २२३ वीतरागजन्मादर्शनात् ॥ ७ ॥
 २२४ सगुणद्रव्योत्पत्तिवन् तदुत्पत्तिः ॥ ८ ॥
 २२५ न, सङ्कल्पनिमित्तत्वाद्वागादीनाम् ॥ ९ ॥

अथ पञ्चभिः ५ सूत्रैः शरीरपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ६ ॥ (३०)

- २२६ पार्थिवं गुणान्तरोपलब्धेः ॥ १ ॥
 २२७ पार्थिवाप्यतैजसं तद्गुणोपलब्धेः ॥ २ ॥
 २२८ निःश्वासोच्छ्वासोपलब्धेश्चातुर्भौतिकम् ॥ ३ ॥
 २२९ गन्धक्लेदपाकव्यूहावकाशदानेभ्यः पाञ्चभौतिकम् ॥ ४ ॥
 २३० श्रुतिप्रामाण्याच्च ॥ ५ ॥

अथ विंशत्या २० सूत्रैरिन्द्रियभौतिकत्वपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ७ ॥ (३१)

- २३१ कृष्णसारे सत्युपलम्भाद्द्रव्यतिरिच्य चोपलम्भात् संशयः ॥ १ ॥
 २३२ महद्गुणग्रहणात् ॥ २ ॥
 २३३ रश्म्यर्थसन्निकर्षविशेषात् तद्ग्रहणम् ॥ ३ ॥
 २३४ तदनुपलब्धेरहेतुः ॥ ४ ॥
 २३५ नानुमीयमानस्य प्रत्यक्षतोऽनुपलब्धिरभावहेतुः ॥ ५ ॥
 २३६ द्रव्यगुणधर्मभेदाच्च उपलब्धिनियमः ॥ ६ ॥
 २३७ अनेकद्रव्यसमवायाद्रूपविशेषाच्च रूपोपलब्धिः ॥ ७ ॥

- २३८ कर्मकारितश्चेन्द्रियाणां व्यूहः पुरुषार्थतन्त्रः ॥ ८ ॥
 २३९ मध्यन्दिनोल्काप्रकाशानुपलब्धिवत्तदनुपलब्धिः ॥ ९ ॥
 २४० न, रात्रावप्यनुपलब्धेः ॥ १० ॥
 २४१ बाह्यप्रकाशानुग्रहाद् विषयोपलब्धेरनभिव्यक्तितोऽनुपलब्धिः ॥
 ॥ ११ ॥
 २४२ अभिव्यक्तौ चाभिभवात् ॥ १२ ॥
 २४३ नक्तञ्चरनयनरश्मिदर्शनाच्च ॥ १३ ॥
 २४४ अप्राप्यग्रहणं काचाभ्रपटलस्फटिकान्तरितोपलब्धेः ॥ १४ ॥
 २४५ कुड्यान्तरितानुपलब्धेरप्रतिषेधः ॥ १५ ॥
 २४६ अप्रतिघातात् सन्निकर्षोपपत्तिः ॥ १६ ॥
 २४७ आदित्यरश्मेः स्फटिकान्तरितेऽपि दाह्येऽविघातात् ॥ १७ ॥
 २४८ नेतरेतरधर्मप्रसङ्गात् ॥ १८ ॥
 २४९ आदर्शोदकयोः प्रसादस्वाभाव्यापापे लब्धिवत् तदुपलब्धिः ॥
 ॥ १९ ॥
 २५० दृष्टानुमितानां हि नियोगप्रतिषेधानुपपत्तिः ॥ २० ॥

अथ दशभिः १० सूत्रैरिन्द्रियनानात्वप्रकरणम् ॥ ८ ॥ (३२)

- २५१ स्थानान्यत्वे नानात्वादवयविनानास्थानत्वाच्च संशयः ॥ १ ॥
 २५२ त्वगव्यतिरेकात् ॥ २ ॥
 २५३ न युगपदर्थानुपलब्धेः ॥ ३ ॥
 २५४ विप्रतिषेधाच्च न त्वगेका ॥ ४ ॥
 २५५ इन्द्रियार्थपञ्चत्वात् ॥ ५ ॥
 २५६ न, तदर्थबहुत्वात् ॥ ६ ॥
 २५७ गन्धत्वाद्यव्यतिरेकाद्गन्धादीनामप्रतिषेधः ॥ ७ ॥
 २५८ विषयत्वाव्यतिरेकादेकत्वम् ॥ ८ ॥

२५९ न, बुद्धिलक्षणाधिष्ठानगत्याकृतिजातिपञ्चत्वेभ्यः ॥ ९ ॥

२६० भूतगुणविशेषोपलब्धेस्तादात्म्यम् ॥ १० ॥

अथ द्वादशभिः १२ सूत्रैरर्थपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ९ ॥ (३३)

२६१ गन्धरसरूपस्पर्शशब्दानां स्पर्शपर्यन्ताः पृथिव्याः ॥ १ ॥

२६२ अग्नेजोवायूनां पूर्वं पूर्वमपोह्याकाशस्योत्तरः ॥ २ ॥

२६३ न, सर्वगुणानुपलब्धेः ॥ ३ ॥

२६४ एकैकश्येनोत्तरोत्तरगुणसद्भावादुत्तरोत्तराणां तदनुपलब्धिः ॥ ४ ॥

२६५ विष्टं ह्यपरंपरेण ॥ ५ ॥

२६६ न, पार्थिवाप्ययोः प्रत्यक्षत्वात् ॥ ६ ॥

२६७ पूर्वपूर्वगुणोत्कर्षान् तत्तत्प्रधानम् ॥ ७ ॥

२६८ तद्भवस्थानं तु भूयस्त्वात् ॥ ८ ॥

२६९ सगुणानामिन्द्रियभावात् ॥ ९ ॥

२७० तेनैव तस्याग्रहणाच्च ॥ १० ॥

२७१ न, शब्दगुणोपलब्धेः ॥ ११ ॥

२७२ तदुपलब्धिरितरेतरद्रव्यगुणवैधर्म्यात् ॥ १२ ॥

इति त्रिसप्तत्या ७३ सूत्रैर्नवभिः ९ प्रकरणैस्तृतीयाध्यायस्याद्य-
माह्निकं । समाप्तम् ॥

अथ तृतीयाध्यायस्य द्वितीयमाह्निकम् ।

अथ नवभिः ९ सूत्रैर्बुद्धयनित्यताप्रकरणम् ॥ १ ॥ (३४)

२७३ कर्माकाशसाधर्म्यात् संशयः ॥ १ ॥

२७४ विषयप्रत्यभिज्ञानान् ॥ २ ॥

२७५ साध्यसमत्वाद्हेतुः ॥ ३ ॥

२७६ न, युगपद्ग्रहणात् ॥ ४ ॥

२७७ अप्रत्यभिज्ञाने च विनाशप्रसङ्गः ॥ ५ ॥

२७८ क्रमवृत्तित्वादयुगपद्ग्रहणम् ॥ ६ ॥

२७९ अप्रत्यभिज्ञानं च विषयान्तरव्यासङ्गान् ॥ ७ ॥

२८० न, गत्यभावात् ॥ ८ ॥

२८१ स्फटिकान्यत्वाभिमानवन् तदन्यत्वाभिमानः ॥ ९ ॥

अथाष्टमिः ८ सूत्रैरौपोद्धातिकं क्षणभङ्गप्रकरणम् ॥ २ ॥ (३५)

२८२ स्फटिकेऽप्यपरापरोत्पत्तेः क्षणिकत्वाव्यक्तीनामहेतुः ॥ १ ॥

२८३ नियमहेत्वभावाद्व्यथादर्शनमभ्यनुज्ञा ॥ २ ॥

२८४ नोत्पत्तिविनाशकारणोपलब्धेः ॥ ३ ॥

२८५ क्षीरविनाशे कारणानुपलब्धिवद्दध्युत्पत्तिवच्च तदुत्पत्तिः ॥ ४ ॥

२८६ लिङ्गतो ग्रहणान्नानुपलब्धिः ॥ ५ ॥

२८७ न पयसः परिणामगुणान्तरप्रादुर्भावात् ॥ ६ ॥

२८८ व्यूहान्तराद्द्रव्यान्तरोत्पत्तिदर्शनं पूर्वद्रव्यनिवृत्तेरनुमानम् ॥ ७ ॥

२८९ कचिद्विनाशकारणानुपलब्धेः कचिच्चोपलब्धेरनेकान्तः ॥ ८ ॥

अथ चतुर्विंशत्या २४ सूत्रैर्बुद्धेरात्मगुणत्वप्रकरणम् ॥ ३ ॥ (३६)

२९० नेन्द्रियार्थयोस्तद्विनाशेऽपि ज्ञानावस्थानात् ॥ १ ॥

२९१ युगपज्ज्ञेयानुपलब्धेश्च न मनसः ॥ २ ॥

२९२ तदात्मगुणत्वेऽपि तुल्यम् ॥ ३ ॥

२९३ इन्द्रियैर्मनसः सन्निकर्षाभावात् तदनुत्पत्तिः ॥ ४ ॥

२९४ नोत्पत्तिकारणानपदेशात् ॥ ५ ॥

२९५ विनाशकारणानुपलब्धेश्चावस्थाने तन्नित्यत्वप्रसङ्गः ॥ ६ ॥

२९६ अनित्यत्वग्रहणान् बुद्धेर्बुद्धयन्तराद्विनाशः शब्दवत् ॥ ७ ॥

२९७ ज्ञानसमवेतात्मप्रदेशसन्निकर्षान्मनसः स्मृत्युत्पत्तेर्न युगपदुत्पत्ति

२९८ नान्तःशरीरवृत्तित्वान्मनसः ॥ ९ ॥

२९९ साध्यत्वाद्हेतुः ॥ १० ॥

- ३०० स्मरतः शरीरधारणोपपत्तेरप्रतिषेधः ॥ ११ ॥
 ३०१ न तदाशुगतित्वान्मनसः ॥ १२ ॥
 ३०२ न स्मरणकालानियमान् ॥ १३ ॥
 ३०३ आत्मप्रेरणयदृच्छाज्ञताभिश्च न संयोगविशेषः ॥ १४ ॥
 ३०४ व्यासक्तमनसः पादव्यथनेन संयोगविशेषेण समानम् ॥ १५ ॥
 ३०५ प्रणिधानलिङ्गादिज्ञानानामयुगपद्भावादयुगपत्स्मरणम् ॥ १६ ॥
 ३०६ ज्ञस्येच्छाद्वेषनिमित्तत्वादारम्भनिवृत्त्योः ॥ १७ ॥
 ३०७ तलिङ्गत्वादिच्छाद्वेषयोः पार्थिवाद्येष्वप्रतिषेधः ॥ १८ ॥
 ३०८ परश्चादिध्वारम्भनिवृत्तिदर्शनात् ॥ १९ ॥
 ३०९ नियमानियमौ तु तद्विशेषकौ ॥ २० ॥
 ३१० यथोक्तहेतुत्वात् पारतन्त्र्यादकृताभ्यागमाच्च न मनसः ॥ २१ ॥
 ३११ परिशेषाद्यथोक्तहेतूपपत्तेश्च ॥ २२ ॥
 ३१२ स्मरणं त्वामनो ज्ञस्वाभाव्यात् ॥ २३ ॥
 ३१३ प्रणिधाननिबन्धाभ्यासलिङ्गलक्षणसादृश्यपरिग्रहाश्रयाश्रितसम्बन्धानन्तर्यवियोगैककार्यविरोधातिशयप्राप्तिव्यवधानं सुखदुःखेच्छाद्वेषभयार्थित्वक्रियारागधर्माधर्मनिमित्तेभ्यः ॥ २४ ॥

अथ चतुर्भिः ४ सूत्रैर्बुद्धेस्तपन्नापवर्गित्वप्रकरणम् ॥ ४ ॥ (३७)

- ३१४ कर्मानवस्थायिग्रहणान् ॥ १ ॥
 ३१५ अव्यक्तग्रहणमनवस्थायित्वाद्बुद्धित्सम्पाते रूपाव्यक्तग्रहणवत्
 ३१६ हेतूपादानान् प्रतिषेद्धव्याभ्यनुज्ञा ॥ ३ ॥
 ३१७ न प्रदीपार्चिःसन्तत्यभिव्यक्तग्रहणवत् तद्ग्रहणम् ॥ ४ ॥

अथ दशभिः १० सूत्रैर्बुद्धेः शरीरगुणव्यतिरेकप्रकरणम् ॥ ५ ॥ (३८)

- ३१८ द्रव्ये स्वगुणपरगुणोपलब्धेः संशयः ॥ १ ॥
 ३१९ यावच्छरीरभावित्वाद्रूपादीनाम् ॥ २ ॥

- ३०० स्मरतः शरीरधारणोपपत्तेरप्रतिषेधः ॥ ११ ॥
 ३०१ न तदाशुगतित्वान्मनसः ॥ १२ ॥
 ३०२ न स्मरणकालानियमान् ॥ १३ ॥
 ३०३ आत्मप्रेरणयदृच्छाज्ञताभिश्च न संयोगविशेषः ॥ १४ ॥
 ३०४ व्यासक्तमनसः पादव्यथनेन संयोगविशेषेण समानम् ॥ १५ ॥
 ३०५ प्रणिधानलिङ्गादिज्ञानानामयुगपद्भावादयुगपत्स्मरणम् ॥ १६ ॥
 ३०६ ज्ञस्येच्छाद्वेषनिमित्तत्वादारम्भनिवृत्त्योः ॥ १७ ॥
 ३०७ तल्लिङ्गत्वादिच्छाद्वेषयोः पार्थिवाद्येष्वप्रतिषेधः ॥ १८ ॥
 ३०८ परश्चादिष्वारम्भनिवृत्तिदर्शनात् ॥ १९ ॥
 ३०९ नियमानियमौ तु तद्विशेषकौ ॥ २० ॥
 ३१० यथोक्तहेतुत्वात् पारतन्त्र्यादकृताभ्यागमाच्च न मनसः ॥ २१ ॥
 ३११ परिशेषाद्यथोक्तहेतूपपत्तेश्च ॥ २२ ॥
 ३१२ स्मरणं त्वामनो ज्ञस्वाभाव्यात् ॥ २३ ॥
 ३१३ प्रणिधाननिबन्धाभ्यासलिङ्गलक्षणसादृश्यपरिग्रहाश्रयाश्रितसम्बन्धानन्तर्यवियोगैककार्यविरोधातिशयप्राप्तिव्यवधानं सुखदुःखेच्छाद्वेषभयार्थत्वक्रियारागधर्माधर्मनिमित्तेभ्यः ॥ २४ ॥

अथ चतुर्भिः ४ सूत्रैर्बुद्धेस्तपन्नापवर्गित्वप्रकरणम् ॥ ४ ॥ (३७)

- ३१४ कर्मानवस्थायिग्रहणान् ॥ १ ॥
 ३१५ अव्यक्तग्रहणमनवस्थायित्वाद्बिद्युत्सम्पाते रूपाव्यक्तग्रहणवत्
 ३१६ हेतूपादानान् प्रतिषेद्धव्याभ्यनुज्ञा ॥ ३ ॥
 ३१७ न प्रदीपार्चिःसन्तत्यभिव्यक्तग्रहणवत् तद्ग्रहणम् ॥ ४ ॥

अथ दशभिः १० सूत्रैर्बुद्धेः शरीरगुणव्यतिरेकप्रकरणम् ॥ ५ ॥ (३८)

- ३१८ द्रव्ये स्वगुणपरगुणोपलब्धेः संशयः ॥ १ ॥
 ३१९ यावच्छरीरभावित्वाद्रूपादीनाम् ॥ २ ॥

३४३ अणुश्यामतानित्यत्ववदेतन् स्यात् ॥ १२ ॥

३४४ नाकृताभ्यागमप्रसङ्गान् ॥ १३ ॥

इति द्विसप्तत्या ७२ सूत्रैः, सप्तभिः ७ प्रकरणै-

स्तृतीयाध्यायस्य द्वितीयमाह्निकम् ॥

समाप्तश्च तृतीयोऽध्यायः ॥

अत्र प्रकरणानि १६, सूत्राणि १४५ ॥

अथ चतुर्थाध्यायस्य प्रथममाह्निकम्

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां प्रवृत्तिदोषसामान्यपरीक्षाप्रकरणम् ॥ १ ॥ (४१)

३४५ प्रवृत्तिर्यथोक्ता ॥ १ ॥

३४६ तथा दोषाः ॥ २ ॥

अथ सप्तभिः ७ सूत्रैर्दोषत्रैराशयप्रकरणम् ॥ २ ॥ (४२)

३४७ तत्रैराशयं रागद्वेषमोहान्तरभावात् ॥ १ ॥

३४८ नैकप्रत्यनीकभावात् ॥ २ ॥

३४९ व्यभिचारादहेतुः ॥ ३ ॥

३५० तेषां मोहः पापीयान् नामूढस्येतरोत्पत्तेः ॥ ४ ॥

३५१ निमित्तनैमित्तिकभावादर्थान्तरभावो दोषेभ्यः ॥ ५ ॥

३५२ न, दोषलक्षणावरोधान्मोहस्य ॥ ६ ॥

३५३ निमित्तनैमित्तिकोपपत्तेश्च तुल्यजातीयानामप्रतिषेधः ॥ ७ ॥

अथ चतुर्भिः ४ सूत्रैः प्रेत्यभावपरीक्षाप्रकरणम् ॥ ३ ॥ (४३)

३५४ आत्मनित्यत्वे प्रेत्यभावसिद्धिः ॥ १ ॥

३५५ व्यक्ताद्व्यक्तानां प्रत्यक्षप्रामाण्यात् ॥ २ ॥

३५६ न, घटादूघटानिष्पत्तेः ॥ ३ ॥

३५७ व्यक्तादूघटनिष्पत्तेरप्रतिषेधः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चभिः ५ सूत्रैः शून्यतोपादानप्रकरणम् ॥ ४ ॥ (४४)

३५८ अभावाद्भावोत्पत्तिर्नानुपमृद्य प्रादुर्भावात् ॥ १ ॥

३५९ व्याघातादप्रयोगः ॥ २ ॥

३६० नातीतानागतयोः कारकशब्दप्रयोगात् ॥ ३ ॥

३६१ न विनष्टेभ्योऽनिष्पत्तेः ॥ ४ ॥

३६२ क्रमनिर्देशादप्रतिषेधः ॥ ५ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैरीश्वरोपादानताप्रकरणम् ॥ ५ ॥ (४५)

३६३ ईश्वरः कारणं पुरुषकर्माफल्यदर्शनात् ॥ १ ॥

३६४ न, पुरुषकर्माभावे फलानिष्पत्तेः ॥ २ ॥

३६५ तत्कारितत्वादहेतुः ॥ ३ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैराकस्मिकत्वप्रकरणम् ॥ ६ ॥ (४६)

३६६ अनिमित्ततो भावोत्पत्तिः कण्टकतैक्षण्यादिदर्शनात् ॥ १ ॥

३६७ अनिमित्तनिमित्तत्वान्नानिमित्ततः ॥ २ ॥

३६८ निमित्तानिमित्तयोरर्थान्तरभावादप्रतिषेधः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्भिः ४ सूत्रैः सर्वानित्यत्वनिराकरणम् ॥ ७ ॥ (४७)

३६९ सर्वमनित्यमुत्पत्तिविनाशधर्मकत्वात् ॥ १ ॥

३७० नानित्यतानित्यत्वात् ॥ २ ॥

३७१ तदनित्यत्वमग्नेर्दाहं विनाशयानुविनाशवत् ॥ ३ ॥

३७२ नित्यस्याप्रत्याख्यानं यथोपलब्धिद्वयवस्थानात् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चभिः ५ सूत्रैः सर्वानित्यत्वनिराकरणप्रकरणम् ॥ ८ ॥ (४८)

३७३ सर्वं नित्यं पञ्चभूतनित्यत्वात् ॥ १ ॥

३७४ नोत्पत्तिविनाशकारणोपलब्धेः ॥ २ ॥

३७५ तल्लक्षणावरोधादप्रतिषेधः ॥ ३ ॥

३७६ नोत्पत्तितत्कारणोपलब्धेः ॥ ४ ॥

३७७ न व्यवस्थानुपपत्तेः ॥ ५ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैः सर्वपृथक्त्वनिराकरणप्रकरणम् ॥ ९ ॥ (४९)

३७८ सर्वं पृथग् भावलक्षणपृथक्त्वान् ॥ १ ॥

३७९ नानेकलक्षणैरेकभावनिष्पत्तेः ॥ २ ॥

३८० लक्षणव्यवस्थानादेवाप्रतिषेधः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्भिः ४ सूत्रैः सर्वशून्यतानिराकरणप्रकरणम् ॥ १० ॥ (५०)

३८१ सर्वमभावो भावेष्वितरेतराभावसिद्धेः ॥ १ ॥

३८२ न, स्वभावसिद्धेर्भावानाम् ॥ २ ॥

३८३ न स्वभावसिद्धिरापोक्षिकत्वात् ॥ ३ ॥

३८४ व्याहृतत्वादयुक्तम् ॥ ४ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैः संख्यैकान्तवानिराकरणप्रकरणम् ॥ ११ ॥ (५१)

३८५ सङ्ख्यैकान्तासिद्धिः कारणानुपपत्त्युपपत्तिभ्याम् ॥ १ ॥

३८६ न कारणावयवभावात् ॥ २ ॥

३८७ निरवयवत्वादहेतुः ॥ ३ ॥

अथ एकादशभिः ११ सूत्रैः फलपरीक्षाप्रकरणम् ॥ १२ ॥ (५२)

३८८ सद्यः कालान्तरे च फलनिष्पत्तेः संशयः ॥ १ ॥

३८९ न सद्यः कालान्तरोपभोग्यत्वान् ॥ २ ॥

३९० कालान्तरेणानिष्पत्तिर्हेतुविनाशान् ॥ ३ ॥

३९१ प्राङ्निष्पत्तेर्वृक्षफलवत् तत् स्यात् ॥ ४ ॥

३९२ नासन्न सन्न सदसत् सदसतोर्वैधर्म्यात् ॥ ५ ॥

३९३ उत्पादव्ययदर्शनात् ॥ ६ ॥

३९४ बुद्धिसिद्धं तु तदसत् ॥ ७ ॥

३९५ आश्रयव्यतिरेकाद्वृक्षफलोत्पत्तिवदित्यहेतुः ॥ ८ ॥

३९६ प्रीतेरात्माश्रयत्वादप्रतिषेधः ॥ ९ ॥

३९७ न पुत्रस्त्रीपशुपरिच्छदहिरण्यान्नादिफलनिर्देशात् ॥ १० ॥

३९८ तत्सम्बन्धात् फलनिष्पत्तेस्तेषु फलवदुपचारः ॥ ११ ॥

अथ चतुर्भिः ४ सूत्रैर्दुःखपरीक्षाप्रकरणम् ॥ १३ ॥ (५३)

३९९ विविधबाधनायोगात् दुःखमेव जन्मोत्पत्तिः ॥ १ ॥

४०० न, सुखस्याप्यन्तरालनिष्पत्तेः ॥ २ ॥

४०१ बाधनाऽनिवृत्तेर्वेदयतः पर्येषणदोषादप्रतिषेधः ॥ ३ ॥

४०२ दुःखविकल्पे सुखाभिमानाच्च ॥ ४ ॥

अथ दशभिः १० सूत्रैरपवर्गपरीक्षाप्रकरणम् ॥ १४ ॥ (५४)

४०३ ऋणक्लेशप्रवृत्त्यनुबन्धादपवर्गाभावः ॥ १ ॥

४०४ प्रधानशब्दानुपपत्तेर्गुणशब्देनानुवादो निन्दाप्रशंसोपपत्तेः ॥ २ ॥

४०५ समारोपणादात्मन्यप्रतिषेधः ॥ ३ ॥

४०६ पात्रचयान्तानुपपत्तेश्च फलाभावः ॥ ४ ॥

४०७ सुषुप्तस्य स्वप्नादर्शने क्लेशाभावादपवर्गः ॥ ५ ॥

४०८ न प्रवृत्तिः प्रतिसन्धानाय हीनक्लेशस्य ॥ ६ ॥

४०९ न क्लेशसन्ततेः स्वाभाविकत्वात् ॥ ७ ॥

४१० प्रागुत्पत्तेरभावानित्यत्ववत् स्वाभाविकेऽप्यनित्यत्वम् ॥ ८ ॥

४११ अणुश्यामतानित्यत्ववद्वा ॥ ९ ॥

४१२ न, संकल्पनिमित्तत्वाच्च रागादीनाम् ॥ १० ॥

इति अष्टषष्ट्या ६८ सूत्रैः, चतुर्दशभिः १४ प्रकरणै-

श्चतुर्थाध्यायस्याद्यमाह्निकम् ॥

अथ चतुर्थाध्यायस्य द्वितीयमाह्निकम्

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैस्तत्त्वज्ञानोत्पत्तिप्रकरणम् ॥ १ ॥ (५५)

४१३ दोषनिमित्तानां तत्त्वज्ञानादहङ्कारनिवृत्तिः ॥ १ ॥

४१४ दोषनिमित्तं रूपादयो विषयाः संकल्पकृताः ॥ २ ॥

४१५ तन्निमित्तं त्ववयव्याभमानः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्दशभिः १४ सूत्रैः प्रासङ्गिकमवयवावयविप्रकरणम् ॥ २ ॥ (५६)

४१६ विद्याऽविद्याद्वैविध्यात् संशयः ॥ १ ॥

४१७ तदसंशयः पूर्वहेतुप्रसिद्धत्वात् ॥ २ ॥

४१८ वृत्त्यनुपपत्तेरपि तर्हि न संशयः ॥ ३ ॥

४१९ कृत्स्नैकदेशावृत्तित्वादवयवानामवयव्यभावः ॥ ४ ॥

४२० तेषु चावृत्तेरवयव्यभावः ॥ ५ ॥

४२१ पृथक् चावयवेभ्योऽवृत्तेः ॥ ६ ॥

४२२ न चावयव्यवयवाः ॥ ७ ॥

४२३ एकस्मिन् भेदाभावादभेदशब्दप्रयोगानुपपत्तेरप्रश्नः ॥ ८ ॥

४२४ अवयवान्तरभावेऽप्यवृत्तेरहेतुः ॥ ९ ॥

४२५ केशसमूहे तैमिरिकोपलब्धिवत् तदुपलब्धिः ॥ १० ॥

४२६ स्वविषयानतिक्रमेणेन्द्रियस्य पटुमन्दभावाद्विषयग्रहणस्य तथा-
भावो नाविषये प्रवृत्तिः ॥ ११ ॥

४२७ अवयवावयविप्रसङ्गैवमाप्रलयात् ॥ १२ ॥

४२८ न प्रलयोऽणुसद्भावात् ॥ १३ ॥

४२९ परं वा न्रुटेः ॥ १४ ॥

अथाष्टभिः ८ सूत्रैरौपोद्घातिकं निरवयवत्वप्रकरणम् ॥ ३ ॥ (५७)

४३० आकाशव्यतिभेदात् तदनुपपत्तिः ॥ १ ॥

४३१ आकाशासर्वगतत्वं वा ॥ २ ॥

४३२ अन्तर्वाहिश्च कार्यद्रव्यस्य कारणान्तरवचनादकार्ये तदभावः ॥३॥

४३३ शब्दसंयोगविभवाच्च सर्वगतम् ॥ ४ ॥

४३४ अव्यूहाविष्टम्भविभुत्वानि चाकाशधर्माः ॥ ५ ॥

४३५ मूर्तिमतां च संस्थानोपपत्तेरवयवसद्भावः ॥ ६ ॥

४३६ संयोगोपपत्तेश्च ॥ ७ ॥

४३७ अनवस्थाकारित्वादनवस्थानुपपत्तेश्चाप्रतिषेधः ॥ ८ ॥

अथ द्वादशभिः १२ सूत्रैः प्रासङ्गिकं बाह्यार्थभङ्गनिराकरण

प्रकरणम् ॥ ४ ॥

(५८)

४३८ बुद्ध्या विवेचनानु भावानां याथात्म्यानुपलब्धिस्तन्त्वपैर्कर्षणे
पटसद्भावानुपलब्धिवत् तदनुपलब्धिः ॥ १ ॥

४३९ व्याहृतत्वादहेतुः ॥ २ ॥

४४० तदाश्रयत्वादपृथग्रहणम् ॥ ३ ॥

४४१ प्रमाणतश्चार्थप्रतिपत्तेः ॥ ४ ॥

४४२ प्रमाणानुपपत्त्युपपत्तिभ्याम् ॥ ५ ॥

४४३ स्वप्नविषयाभिमानवदर्यं प्रमाणप्रमेयाभिमानः ॥ ६ ॥

४४४ मायागन्धर्वनगरमृगतृष्णिकावद्वा ॥ ७ ॥

४४५ हेत्वभावादसिद्धिः ॥ ८ ॥

४४६ स्मृतिसंकल्पवच्च स्वप्नविषयाभिमानः ॥ ९ ॥

४४७ मिथ्योपलब्धेर्विनाशस्तत्त्वज्ञानान् स्वप्नविषयाभिमानप्रणाशवत्
प्रतिबोधे ॥ १० ॥

४४८ बुद्धेश्चैवं निमित्तसद्भावोपलम्भान् ॥ ११ ॥

४४९ तत्त्वप्रधानभेदाच्च मिथ्याबुद्धेर्द्वैविध्योपपत्तिः ॥ १२ ॥

अथ द्वादशभिः १२ सूत्रैस्तत्त्वज्ञानविवृद्धिप्रकरणम् ॥ ५ ॥ (५९)

४५० समाधिविशेषाभ्यासात् ॥ १ ॥

४५१ न, अर्थविशेषप्रावल्यात् ॥ २ ॥

- ४५२ क्षुदादिभिः प्रवर्त्तनाच्च ॥ ३ ॥
 ४५३ पूर्वकृतफलानुबन्धात् तदुत्पत्तिः ॥ ४ ॥
 ४५४ अरण्यगुहापुलिनादिषु योगाभ्यासोपदेशः ॥ ५ ॥
 ४५५ अपवर्गेऽप्येवं प्रसङ्गः ॥ ६ ॥
 ४५६ न, निष्पन्नावश्यम्भावित्वात् ॥ ७ ॥
 ४५७ तदभावश्चापवर्गे ॥ ८ ॥
 ४५८ तदर्थं यमनियमाभ्यामात्म संस्कारो योगाच्चाध्यात्मविध्युपायैः ॥ ९ ॥
 ४५९ ज्ञानग्रहणाभ्यासस्तद्विद्यैश्च सह संवादः ॥ १० ॥
 ४६० तं शिष्यगुरुसब्रह्मचारिविशिष्टश्रेयोऽर्थीभिरनसूयुभिरभ्युपेयात् ॥
 ४६१ प्रतिपक्षहीनमपि वा प्रयोजनार्थमर्थित्वे ॥ १२ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां तत्त्वज्ञानपरिपालनप्रकरणम् ॥ ६ ॥ (६०)

४६२ तत्त्वाध्यवसायसंरक्षणार्थं जल्पवितण्डे बीजप्ररोहसंरक्षणार्थं कण्ट-
 कशाखावरणवत् ॥ १ ॥

४६३ ताभ्यां विगृह्य कथनम् ॥ २ ॥

इति एकपञ्चाशता ५१ सूत्रैः, षड्भिः ६ प्रकरणैश्चतुर्थाध्यायस्य
 द्वितीयमाह्निकं समाप्तम् ॥

समाप्तश्चायं चतुर्थोऽध्यायः ॥

अत्र प्रकरणानि २०, सूत्राणि ११९ ॥

अथ पञ्चमोऽध्यायस्य प्रथममाह्निकम् ।

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैः सःप्रतिपक्षदेशनाभासप्रकरणम् ॥ १ ॥ (६१)

४६४ साधर्म्यवैधर्म्योत्कर्षापकर्षवर्णवर्णविकल्पसाध्यप्राप्त्यप्राप्तिप्रस-
 ङ्गप्रतिदृष्टान्तानुत्पत्तिसंशयप्रकरणहेत्वार्थापत्त्यविशेषोपपत्त्युपल-
 ष्ठयनुपलब्धिनित्यानित्यकार्यसमाः ॥ १ ॥

४६५ साधर्म्यवैधर्म्याभ्यामुपसंहारे तद्धर्मविपर्ययोपपत्तेः साधर्म्यवैधर्म्य-
समौ ॥ २ ॥

४६६ गोत्वाद्गोसिद्धिवत् तत्सिद्धिः ॥ ३ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैःसाध्यदृष्टान्तधर्मविकल्पप्रभा वोत्कर्षसमादि
जातिषट्कप्रकरणम् ॥ २ ॥ (६२)

४६७ साध्यदृष्टान्तयोर्धर्मविकल्पादुभयसाध्यत्वाच्चोत्कर्षापकर्षवर्ण्यवर्ण्य-
विकल्पसाध्यसमाः ॥ १ ॥

४६८ किञ्चित्साधर्म्यादुपसंहारसिद्धेर्वैधर्म्यादप्रतिषेधः ॥ २ ॥

४६९ साध्यातिदेशाच्च दृष्टान्तोपपत्तेः ॥ ३ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां प्राप्त्यप्राप्तियुगनद्धवाहिविकल्पोपक्रम-
जातिद्वयप्रकरणम् ॥ ३ ॥ (६३)

४७० प्राप्य साध्यमप्राप्य वा हेतोः प्राप्त्याऽविशिष्टत्वाद्प्राप्त्याऽसाध-
कत्वाच्च प्राप्त्यप्राप्तिसमौ ॥ १ ॥

४७१ घटादिनिष्पत्तिदर्शनात् पीडने चाभिभिचारादप्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैर्युगनद्धवाहिप्रसङ्गप्रतिदृष्टान्तसमजातिद्वयप्रकरणम् ॥ ४ ॥ (६४)

४७२ दृष्टान्तस्य कारणानपदेशात् प्रत्यवस्थानाच्च प्रतिदृष्टान्तेन प्रसङ्ग-
प्रतिदृष्टान्तसमौ ॥ १ ॥

४७३ प्रदीपोपादानप्रसङ्गविनिवृत्तिवत् तद्विनिवृत्तिः ॥ २ ॥

४७४ प्रतिदृष्टान्तहेतुत्वे च नाहेतुर्दृष्टान्तः ॥ ३ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यामनुत्पत्तिसमप्रकरणम् ॥ ५ ॥ (६५)

४७५ प्रागुत्पत्तेः कारणाभावादनुत्पत्तिसमः ॥ १ ॥

४७६ तथाभावादुत्पन्नस्य कारणोपपत्तेर्न कारणप्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां संशयसमप्रकरणम् ॥ ६ ॥ (६६)

४७७ सामान्यदृष्टान्तयोरैन्द्रियकत्वे समाने नित्यानित्यसाधर्म्यात्
संशयसमः ॥ १ ॥

४६५ साधर्म्यवैधर्म्याभ्यामुपसंहारे तद्धर्मविपर्ययोपपत्तेः साधर्म्यवैधर्म्य-
समौ ॥ २ ॥

४६६ गोत्वाद्गोसिद्धिवत् तत्सिद्धिः ॥ ३ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैःसाध्यदृष्टान्तधर्मविकल्पप्रभा वोत्कर्षसमादि

जातिप्रदकप्रकरणम् ॥ २ ॥

(६२)

४६७ साध्यदृष्टान्तयोर्धर्मविकल्पादुभयसाध्यत्वाच्चोत्कर्षापकर्षवर्ण्यवर्ण्य-
विकल्पसाध्यसमाः ॥ १ ॥

४६८ किञ्चित्साधर्म्यादुपसंहारसिद्धेर्वैधर्म्यादप्रतिषेधः ॥ २ ॥

४६९ साध्यातिदेशाच्च दृष्टान्तोपपत्तेः ॥ ३ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां प्राप्यप्राप्तिशुगनद्ववाहिविकल्पोपक्रम-

जातिद्वयप्रकरणम् ॥ ३ ॥

(६३)

४७० प्राप्य साध्यमप्राप्य वा हेतोः प्राप्त्याऽविशिष्टत्वादप्राप्त्याऽसाध-
कत्वाच्च प्राप्यप्राप्तिसमौ ॥ १ ॥

४७१ घटादिनिष्पत्तिदर्शनान् पीडने चाभिभिचारादप्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैर्युगनद्ववाहिप्रसङ्गप्रतिदृष्टान्तसमजातिद्वयप्रकरणम् ॥ ४ ॥ (६४)

४७२ दृष्टान्तस्य कारणानपदेशात् प्रत्यवस्थानाच्च प्रतिदृष्टान्तेन प्रसङ्ग-
प्रतिदृष्टान्तसमौ ॥ १ ॥

४७३ प्रदीपोपादानप्रसङ्गविनिवृत्तिवन् तद्विनिवृत्तिः ॥ २ ॥

४७४ प्रतिदृष्टान्तहेतुत्वे च नाहेतुर्दृष्टान्तः ॥ ३ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यामनुत्पत्तिसमप्रकरणम् ॥ ५ ॥

(६५)

४७५ प्रागुत्पत्तेः कारणाभावादनुत्पत्तिसमः ॥ १ ॥

४७६ तथाभावादुत्पन्नस्य कारणोपपत्तेर्न कारणप्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां संशयसमप्रकरणम् ॥ ६ ॥

(६६)

४७७ सामान्यदृष्टान्तयोरैन्द्रियकत्वे समाने नित्यानित्यसाधर्म्यात्
संशयसमः ॥ १ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैरनुपलब्धिसमप्रकरणम् ॥ १३ ॥ (७३)

४९२ तदनुपलब्धेरनुपलम्भादभावसिद्धौ तद्विपरीतोपपत्तेरनुपलब्धिसमः ॥ १ ॥

४९३ अनुपलम्भात्मकत्वादनूपलब्धेरहेतुः ॥ २ ॥

४९४ ज्ञानविकल्पानां च भावाभावसंवेदनादध्यात्मम् ॥ ३ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैरनित्यसमप्रकरणम् ॥ १४ ॥ (७४)

४९५ साधर्म्यात् तुल्यधर्मोपपत्तेः सर्वानित्यत्वप्रसङ्गादनित्यसमः ॥ १ ॥

४९६ साधर्म्यादासिद्धेः प्रतिषेधासिद्धिः प्रतिषेध्यसाधर्म्याच्च ॥ २ ॥

४९७ उद्गृह्यन्ते च साध्यसाधनभावेन प्रज्ञातस्य धर्मस्य हेतुत्वात् तस्य चोभयथाभावान्नाविशेषः ॥ ३ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां नित्यसमप्रकरणम् ॥ १५ ॥ (७५)

४९८ नित्यमनित्यभावादनित्ये नित्यत्वोपपत्तेर्नित्यसमः ॥ १ ॥

४९९ प्रतिषेध्ये नित्यमनित्यभावादनित्ये नित्यत्वोपपत्तेः प्रतिषेधाभावः ॥ २ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां कार्यसमप्रकरणम् ॥ १६ ॥ (७६)

५०० प्रयत्नकार्यानेकत्वात् कार्यसमः ॥ १ ॥

५०१ कार्यान्त्यत्वे प्रयत्नाहेतुत्वमनुपलब्धिकारणोपपत्तेः ॥ २ ॥

अथ पञ्चभिः ५ सूत्रैः षट्पक्षीरूपकथाभासप्रकरणम् ॥ १७ ॥ (७७)

५०२ प्रतिषेधेऽपि समानो दोषः ॥ १ ॥

५०३ सर्वत्रैवम् ॥ २ ॥

५०४ प्रतिषेधाविप्रतिषेधे प्रतिषेधदोषवद्दोषः ॥ ३ ॥

५०५ प्रतिषेधं सदोषमभ्युपेत्य प्रतिषेधविप्रतिषेधे समानो दोषप्रसङ्गो मतानुज्ञा ॥ ४ ॥

५०६ स्वपक्षलक्षणापेक्षोपपत्त्युपसंहारे हेतुनिर्देशे परपक्षदोषाभ्युपगमात् समानो दोषः ॥ ५ ॥

इति त्रिचत्वारिंशता ४३ सूत्रैः, सप्तदशभिः १७

प्रकरणैः पञ्चमाध्यायस्याद्यमाहिकं समाप्तम् ।

अथ पञ्चमाध्यायस्य द्वितीयभाह्निकम् ।

अथ षड्भिः ६ सूत्रैः प्रतिज्ञाहेत्वन्तराश्रितनिग्रहस्थानपञ्चक-

विशेषलक्षणप्रकरणम् ॥ १ ॥ (७८)

५०७ प्रतिज्ञाहानिः प्रतिज्ञान्तरं प्रतिज्ञाविरोधः प्रतिज्ञासन्न्यासो हेत्वन्तरमर्थान्तरं निरर्थकमविज्ञातार्थमपार्थकमप्राप्तकालं न्यूनमधिकं पुनरुक्तमननुभाषणमज्ञानमप्रतिभा विश्लेषो मतानुज्ञा पर्यनुयोज्योपेक्षणं निरनुयोज्यानुयोगोऽपसिद्धान्तो हेत्वाभासाश्च निग्रहस्थानानि ॥ १ ॥

५०८ प्रतिदृष्टान्तधर्माभ्यनुज्ञा स्वदृष्टान्ते प्रतिज्ञाहानिः ॥ २ ॥

५०९ प्रतिज्ञातार्थप्रतिषेधे धर्मविकल्पात् तदर्थनिर्देशः प्रतिज्ञान्तरम् ॥

५१० प्रतिज्ञाहेत्वोर्विरोधः प्रतिज्ञाविरोधः ॥ ४ ॥

५११ पक्षप्रतिषेधे प्रतिज्ञातार्थापनयनं प्रतिज्ञासन्न्यासः ॥ ५ ॥

५१२ अविशेषोक्ते हेतौ प्रतिषिद्धे विशेषमिच्छतो हेत्वन्तरम् ॥ ६ ॥

अथ चतुर्भिः ४ सूत्रैः प्रकृतोपयोगिवाक्यार्थप्रतिपत्तिफलश्चन्य-

निग्रहस्थानचतुष्कप्रकरणम् ॥ २ ॥ (७९)

५१३ प्रकृतादर्थादप्रतिसम्बन्धार्थमर्थान्तरम् ॥ १ ॥

५१४ वर्णक्रमनिर्देशवन्निरर्थकम् ॥ २ ॥

५१५ परिषत्प्रतिवादिभ्यां त्रिरभिहितमप्यविज्ञातमविज्ञातार्थम् ॥ ३ ॥

५१६ पौर्वापर्यायोगादप्रतिसम्बन्धार्थमपार्थकम् ॥ ४ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैः स्वसिद्धान्तानुरूपप्रयोगभासनिग्रह-

स्थानत्रिकप्रकरणम् ॥ ३ ॥ (८०)

५१७ अवयवविपर्यासवचनमप्राप्तकालम् ॥ १ ॥

५१८ हीनमन्यतमेनाप्यवयवेन न्यूनम् ॥ २ ॥

५१९ हेतूदाहरणाधिकमधिकम् ॥ ३ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां पुनरुक्तनिग्रहस्थानप्रकरणम् ॥ ४ ॥ (८१)

५२० शब्दार्थयोः पुनर्वचनं पुनरुक्तमन्यत्रानुवादात् ॥ १ ॥

५२१ अर्थादापन्नस्य स्वशब्देन पुनर्वचनं पुनरुक्तम् ॥ २ ॥

अथ चतुर्भिः ४ सूत्रैरुत्तरविरोधिनिग्रहस्थानचतुष्कप्रकरणम् ॥ ५ ॥ (८२)

५२२ विज्ञातस्य परिषदा त्रिरभिहितस्याप्यप्रत्युच्चारणमननुभाषणम् ॥

५२३ अविज्ञातं चाज्ञानम् ॥ २ ॥

५२४ उत्तरस्याप्रतिपत्तिरप्रतिभा ॥ ३ ॥

५२५ कार्यव्यासङ्गात् कथाविच्छेदो विक्षेपः ॥ ४ ॥

अथ त्रिभिः ३ सूत्रैर्दोषनिरूप्यमतानुज्ञादिनिग्रहस्थानत्रिक-

प्रकरणम् ॥ ६ ॥

(८३)

५२६ स्वपक्षे दोषाभ्युपगमात् परपक्षे दोषप्रसङ्गो मतानुज्ञा ॥ १ ॥

५२७ निग्रहस्थानप्राप्तस्यानिग्रहः पर्यनुयोज्योपेक्षणम् ॥ २ ॥

५२८ अनिग्रहस्थाने निग्रहस्थानाभियोगो निरनुयोज्यानुयोगः ॥ ३ ॥

अथ द्वाभ्यां २ सूत्राभ्यां कथकान्योक्तिनिरूप्यनिग्रह-

स्थानद्वयप्रकरणम् ॥ ७ ॥

(८४)

५२९ सिद्धान्तमभ्युपेत्यानियमात् कथाप्रसङ्गोऽपसिद्धान्तः ॥ १ ॥

५३० हेत्वाभासाश्च यथोक्ताः ॥ २ ॥

इति चतुर्विंशत्या २४ सूत्रैः, सप्तभिः ७ प्रकरणैः पञ्चमाध्यायस्य

द्वितीयमाह्निकं समाप्तम् । समाप्तश्च पञ्चमोऽध्यायः ॥

अत्र प्रकरणानि २४ सूत्राणि ६७ ॥

अस्मिन् न्यायशास्त्रे ऽध्यायाः ५, आह्निकानि १०, प्रकरणानि ८४, सूत्राणि ५३०.

इति प्रकरणसहितः न्यायसूत्रपाठः । शुभमस्तु ॥